منابع طبیعی

«گلستان» تشنه اصلاح الگوی کشت سنتی است

در حالی که هر روز شاهد کاهش منابع آبی در کشور هستیم اما هنوز ۷۰ درصد اراضی مستعد استان با روش‌های سنتی آبیاری می‌شوند و تنها ۳۰ درصد به سامانه‌های نوین مجهز شده‌اند!
این فاصله نشان می‌دهد استفاده غیر پایدار از منابع آب و ادامه کشت محصولات پرآب‌بر، وضعیت کم‌آبی استان را تشدید کرده و تهدیدی جدی برای پایداری کشاورزی محسوب می‌شود.
از سوی دیگر، اصلاح الگوی کشت نیز به اندازه توسعه آبیاری نوین اهمیت دارد، در این باره کارشناسان معتقدند جایگزینی محصولات پرآب‌بر مانند ذرت و برنج با گیاهان کم‌آب‌بر و مقاوم به خشکی می‌تواند فشار روی منابع آبی را کاهش دهد؛ چراکه گیاهان کم‌آب‌بر علاوه بر صرفه‌جویی در مصرف آب، با تثبیت ازت خاک، افزایش حاصلخیزی از طریق تناوب زراعی، کنترل طبیعی آفات و بیماری‌ها و سازگاری با خاک‌های شور و کم‌بازده شمال گلستان، مزایای چندگانه‌ای برای کشاورزی پایدار ایجاد می‌کنند.
به گزارش تسنیم ادغام دو رویکرد توسعه سامانه‌های نوین آبیاری و اصلاح الگوی کشت می‌تواند به شکل همزمان بهره‌وری آب و خاک را افزایش داده، ریسک کم‌آبی را کاهش دهد و فرصت‌های اقتصادی و معیشتی برای کشاورزان استان را فراهم کند. این اقدام نه‌تنها تضمین‌کننده تداوم کشاورزی در شرایط خشکسالی است، بلکه به بهبود امنیت غذایی، کاهش فشار بر منابع طبیعی و توسعه پایدار منطقه نیز کمک شایانی می‌کند.

مدیریت آب اولویت راهبردی

نجم‌الدین امامی، دکترای آب و خاک در این زمینه می‌گوید: مدیریت مصرف آب زراعی به عنوان یک اولویت راهبردی باید در دستور کار قرار بگیرد تا بر اساس آن، گیاهان علوفه‌ای کم‌آب‌بر در مناطق شمالی استان کشت شود تا به این ترتیب تولید پایدار در این خطه تضمین شود.
وی گیاهانی مانند ارزن، ماش علوفه‌ای، کلزا، خردل و باقلای علوفه‌ای را به دلیل نیاز کم به آب و مقاومت به خشکی، گزینه مناسبی برای جایگزینی کشت‌های پرآب‌بر اعلام می‌کند و معتقد است: گیاهانی مانند گلرنگ علوفه‌ای با ریشه‌های عمیق برای زمین‌های شمالی که خاک شور و کم‌بازده دارند، بسیار مناسب‌اند چون این گیاهان نه‌تنها مصرف آب را کاهش می‌دهند، بلکه با تناوب زراعی، ازت خاک را تثبیت کرده و حاصلخیزی را افزایش می‌دهند.
امامی بر توسعه آبیاری بارانی و تسطیح لیزری زمین‌ها تأکید کرده و می‌گوید: آموزش بهره‌برداران برای آشنایی با مزایای کشت کم‌آب‌بر و تبدیل دامداری‌های سنتی به صنعتی برای تکمیل زنجیره ارزش در این استان ضروری به نظر می‌رسد.
افزایش بهره‌وری آب در بخش کشاورزی و تولید محصولات، حمایت لازم از کشاورزان برای تجهیز به این سامانه‌ها را ضروری می‌کند زیرا براساس قانون، ۸۵ درصد هزینه اجرای سامانه‌های نوین آبیاری در قالب یارانه بلاعوض باید در اختیار بهره‌برداران قرار بگیرد تا هر چه سریع‌تر اراضی باقیمانده به این سامانه‌ها تجهیز شوند، در غیر این صورت امنیت غذایی کشور به دلیل تغییر اقلیم و کاهش عملکرد دچار چالش می‌شود.

عقب‌ماندگی در بهره‌وری

رئیس سازمان جهاد کشاورزی گلستان نیز در این ارتباط اظهار می‌کند: ۲۵۰ هزار هکتار از زمین‌های کشاورزی این استان ظرفیت اجرای سامانه‌های نوین آبیاری را دارند که تاکنون ۷۵ هزار هکتار از این زمین‌ها به این سامانه‌ها مجهز شده‌اند.
ابراهیم هزارجریبی با اشاره به چالش خشکسالی در گلستان، بر ضرورت سرمایه‌گذاری گسترده‌تر در مدیریت آب کشاورزی تأکید می‌کند و می‌افزاید: با توجه به عقب‌ماندگی در تأمین بودجه، اجرای کامل طرح‌های آبیاری نوین که باید سال‌ها پیش تکمیل می‌شد همچنان در اولویت است.
وی کمبود اعتبارات، ضعف زیرساخت‌ها و حمایت ناکافی از کشاورزان را از جمله مشکلات روند کُند تجهیز اراضی کشاورزی به سامانه آبیاری نوین می‌داند و تأکید می‌کند: ادامه این روند بهره‌وری کشاورزی استان را کاهش خواهد داد.

قدس در گفت‌وگو با یک پژوهشگر اجتماعی بررسی کرد

تغییر ساختار استان‌ها با مهاجرت از پیرامون به مرکز

عکس تزئینی است

اعظم طیرانی| طی نیم قرن گذشته عوامل متعددی در افزایش جمعیت شهری ما نقش داشته‌اند، آنچه در حال حاضر در کشور ما اتفاق افتاده این است که به مرور زمان موازنه مهاجرتی کشور به هم خورده و الگوی مهاجرتی ما از روستا- شهر به مهاجرت‌های شهر به شهر و از شهرهای کوچک به شهرهای بزرگ و مجموعه‌های شهری تغییر یافته است. از طرفی دیگر یکی از دلایل افزایش آمار شهرنشینان، تبدیل روستاها به شهر و افزایش تعداد شهرها بوده، به طوری که سال ۱۳۵۵ در کشور ۳۷۳ شهر داشتیم و اکنون با هزار و ۲۴۵ شهر تعداد شهرهای ما از مرز سه برابر گذشته و همواره شاهد مهاجرت از شهرها به سوی کلانشهرها هستیم که افزون بر تغییر ساختار جمعیت شهرها، تغییرات گسترده‌ای در ساختار اجتماعی، فرهنگی، ژنتیکی، اقتصادی و حتی امنیتی مناطق مختلف کشور رقم خورده است.

یک جامعه‌شناس و پژوهشگر اجتماعی با اشاره به اینکه مهاجرت یکی از شاخص‌های مؤثر در رشد جمعیتی است به ما می‌گوید: مهاجرت در کنار موالید و فوتی‌ها، یکی از سه رکن اساسی و تعیین‌کننده ساختار جمعیتی هر جامعه‌ای است. این پدیده صرفاً جابه‌جایی فیزیکی افراد نیست، بلکه موتور محرکه تغییرات اجتماعی، اقتصادی و حتی ژئوپلیتیکی یک ملت محسوب می‌شود.

اصلاحات ارضی و خلق نابرابری شهری

اصغر مهاجری می‌افزاید: مهم‌ترین موج مهاجرت داخلی در نیمه دوم قرن بیستم، مربوط به اجرای سیاست‌های اصلاحات ارضی - طی سال ۱۳۴۰- بود. این سیاست هر چند از منظر اجتماعی با هدف عدالت‌خواهی تعریف شد، اما اثرات جانبی ناخواسته‌ای به همراه داشت که ساختار استان‌ها را دگرگون کرد. کشاورزانی که از زمین‌های کوچک خود امرارمعاش نمی‌کردند، مجبور به ترک روستاها شدند. این مهاجرت آغازگر موج عظیم مهاجرت «روستا به شهر» بود که در دهه‌های بعد شدت یافت و این موج به جای توزیع متوازن جمعیت در شهرهای کوچک و متوسط، نیروی کار خود را عمدتاً به سمت کلانشهرها به‌ویژه تهران سرازیر کرد و منجر به پدیده‌ای شد که من آن را «تئوری چاله به چاه» می‌نامم؛ زیرا روستاهای مبدأ تبدیل به چاله‌های خالی از نیروی مولد و پر از جمعیت سالخورده شدند، در حالی که شهرهای مقصد (به ویژه پایتخت) نتوانستند زیرساخت‌های لازم برای جذب این جمعیت انبوه را فراهم آورند و حاشیه‌نشینی و فقر شهری به‌صورت یک معضل ساختاری بروز یافت.

تغییر ساختار استان‌ها

این استاد دانشگاه ادامه می‌دهد: مهاجرت‌ها نه تنها از نظر کمی، بلکه از نظر کیفی نیز ساختار استان‌ها را تغییر دادند مهاجرت‌های جمعی با انگیزه‌های اقتصادی یا به دلیل بلایای طبیعی، هویت جغرافیایی و قومی استان‌ها را دستخوش تحول کرده است. به‌عنوان نمونه، مهاجرت‌های هدایت شده یا خودجوش اقوامی مانند عشایر سیستانی به دشت‌های گلستان موجب شکل‌گیری چینش‌های جمعیتی جدید و آمیزش‌های فرهنگی شد که ایل‌های قومی جدیدی به استان مقصد افزود. این پدیده اگرچه در سطح ملی به تعمیق هویت ملی کمک می‌کند، اما در سطح محلی نیازمند مدیریت فرهنگی ویژه‌ای است تا از ایجاد تنش‌های احتمالی پیشگیری شود.
به گفته دکتر مهاجری ترکیب جمعیتی استان‌هایی مانند سیستان و بلوچستان که همواره یکی از مناطق با نرخ خالص مهاجرت منفی بالا بوده‌اند، به‌شدت تحت تأثیر خروج جمعیت جوان و ورود جریان‌های متناوب مهاجر قرار گرفته است. به طوری که این تغییرات منجر به تغییرات ژنتیکی شده و چهره قومی استان‌ها را تغییر داده است و نیاز به بازنگری در تعریف‌های هویتی و قومی مبتنی بر جمعیت سنتی را ضروری می‌کند.

کوچاندن‌های اجباری تاریخی

این پژوهشگر اجتماعی می‌گوید: در تاریخ معاصر ایران، کوچاندن‌های اجباری نیز نقش مهمی در جابه‌جایی ساختار جمعیتی استان‌های مرزی ایفا کرده‌اند. مثال‌هایی مانند آنچه در برخی مناطق مرزی بلوچستان از جمله اطراف شهرستان میرجاوه رخ داده است، نشان می‌دهد تصمیم‌های سیاسی و امنیتی بدون در نظر گرفتن پایداری جمعیتی منجر به خالی شدن روستاها از سکنه اصلی و جایگزینی با جمعیت‌های جدید یا کاهش دائمی جمعیت فعال شده است. این امر، امنیت مرزها را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد زیرا پیوستگی جمعیتی در مرزها یکی از عوامل ثبات است. دکتر مهاجری با اشاره به اینکه مهاجرت داخلی در ایران ساختاری مبتنی بر جذب و دفع دارد، اضافه می‌کند: استان تهران به دلیل تمرکز شدید نهادهای اداری، اقتصادی، سیاسی و آموزشی همواره به‌عنوان «قبله نخست» مهاجرت داخلی عمل کرده است، بنابراین تمرکز خدمات در پایتخت، نیروی کار را از استان‌های پیرامونی به سمت خود می‌کشد. این جذب هر چند موجب رونق اقتصادی پایتخت شده، اما بار زیرساختی و اجتماعی آن (مانند ترافیک، آلودگی و قیمت مسکن) در نهایت به ضرر خود مهاجران و ساکنان اصلی تمام شده است.

البرز؛ ایران کوچک و بارانداز مهاجرت

این جامعه‌شناس و تحلیلگر اجتماعی می‌افزاید: استان البرز به‌ویژه شهر کرج، جایگاهی منحصر به فرد در ساختار مهاجرتی کشور دارد. این استان به‌درستی لقب «ایران کوچک» را گرفته است، زیرا از طرفی به دلیل نزدیکی جغرافیایی به تهران و قرارگیری بر سر راه‌های ارتباطی اصلی (به‌ویژه مسیر مهاجران آذری‌زبان از شمال غرب به مرکز)، به عنوان «بارانداز» مهاجرت عمل می‌کند و بسیاری از مهاجرانی که توانایی مالی سکونت در تهران را ندارند یا شغلشان در غرب تهران متمرکز است، البرز را به‌عنوان سکونتگاه موقت یا دائمی انتخاب می‌کنند. از سویی دیگر مستعد بودن اقتصادی نسبی و امکان ایجاد صنایع کوچک‌تر نسبت به تهران، مزید بر علت شده است تا نرخ خالص مهاجرت البرز همواره مثبت و بالا باقی بماند.
دکتر مهاجری ادامه می‌دهد: علاوه بر تهران و البرز، کلانشهرهای دیگری نیز به‌عنوان قطب‌های جذب‌کننده عمل می‌کنند اما عمده مهاجرت در این شهرها، ماهیت درون‌استانی یا درون‌قومی دارد، به‌عنوان نمونه قطب مذهبی و اقتصادی شرق کشور، خراسان رضوی -به‌ویژه مشهد- بخش بزرگی از مهاجران استان‌های شرقی -خراسان شمالی، جنوبی و حتی مناطقی از سیستان و بلوچستان- را جذب می‌کند. در غرب کشور نیز استان‌های آذربایجان -شهرهای تبریز و ارومیه- به دلیل توسعه صنعتی و تجاری، قطب‌های جذب‌کننده نیروی کار از شهرهای کوچک‌تر درون استان‌های خود و استان‌های همجوار هستند. کرمانشاه نیز یکی دیگر از استان‌های غرب کشور است که نقش مهمی در جذب مهاجران از استان‌های ایلام و لرستان دارد، اگرچه خود نیز با پدیده مهاجرفرستی به‌سمت مرکز مواجه است.

نابرابری توسعه‌ای و تداوم پدیده مرکز

این استاد دانشگاه می‌گوید: نابرابری توسعه‌ای و تداوم پدیده مرکز - سیاست‌های توسعه‌ای در طول دهه‌های متمادی منجر به تمرکز شدید زیرساخت‌ها، سرمایه‌گذاری‌های دولتی و بخش خصوصی در حلقه‌های مرکزی (تهران، اصفهان و تا حدی شهرهای ساحلی شمال) شده - استان‌های حاشیه‌ای و پیرامونی را به منابع صرف نیروی کار و مواد خام تبدیل کرده است، در حالی که ارزش افزوده اقتصادی در مرکز تولید می‌شود، به همین دلیل نیروی کار جذب استان‌های مرکزی شده‌اند.

پیامدهای مهاجرت از استان‌های مبدأ

به گفته دکتر مهاجری مهاجرت عمدتاً شامل جوانان تحصیلکرده، کارآفرینان و تهی شدن از جمعیت کیفی -نیروی کار مولد- می‌شود. استان‌های مبدأ به‌ویژه در مناطق روستایی و شهرهای کوچک با پدیده «فرسایش سرمایه انسانی» مواجه می‌شوند. این مسئله نرخ وابستگی سالمندی را افزایش داده و توانایی استان برای سرمایه‌گذاری مجدد و توسعه پایدار را از بین می‌برد، زیرا در مناطق مذکور نیروی انسانی لازم برای اداره و توسعه آن‌ها وجود ندارد و این چرخه معیوب، شکاف توسعه‌ای میان مرکز و پیرامون را عمیق‌تر می‌کند.

مهاجرفرستی و تأثیر آن بر کیفیت جمعیت

وی می‌افزاید: در کنار مهاجرت داخلی، پدیده مهاجرت به خارج از کشور -مهاجرفرستی- نیز تأثیرات عمیقی بر ساختار جمعیتی استان‌ها گذاشته به ویژه در دهه‌های اخیر که این مهاجرت عمدتاً متوجه نخبگان، متخصصان و سرمایه‌های اقتصادی است. شواهدی از انتقال سرمایه به بیرون از کشور مانند خرید ملک در ترکیه یا سرمایه‌گذاری در حاشیه خلیج فارس نشان می‌دهد این مهاجرت صرفاً نیروی کار نیست که خارج می‌شود، بلکه سرمایه‌های مولدی که می‌توانستند در توسعه استان‌های مبدأ به کار روند، برای حفظ ارزش در بازارهای خارجی تثبیت می‌شوند.
این جامعه‌شناس و پژوهشگر اجتماعی با اشاره به اینکه مهاجرفرستی نخبگان عمدتاً ریشه در کلانشهرهایی مانند تهران، اصفهان و شیراز دارد که نیروی کار کیفی بالاتری دارند و دسترسی به شبکه‌های مهاجرتی بین‌المللی در آن‌ها راحت‌تر است، می‌گوید: نکته قابل تأمل در استان‌های مرزی این است که با وجود محرومیت شدید، میزان مهاجرت دائمی- به کشورهای همسایه- کمتر از آن چیزی است که انتظار می‌رود و این مهم را می‌توان به‌عنوان یک «فرصت» در نظر گرفت و این نشان می‌دهد در استان‌های مرزی مردم تمایل به ماندن در سرزمین مادری خود دارند، اما این تمایل بدون حمایت ساختاری می‌تواند به فرار به مرکز یا خروج کامل از کشور تبدیل شود.

تأثیر پدیده‌ای چندوجهی بر ساختار استان‌ها

دکتر مهاجری معتقد است: مهاجرت در ایران یک پدیده پیچیده و چندوجهی است که ساختار استان‌ها را از مبدأ تا مقصد تحت تأثیر قرار داده است. از این رو، تمرکززدایی اقتصادی و توزیع عادلانه امکانات تنها راه حل بنیادین برای مدیریت موفق جریان‌های مهاجرتی داخلی است و برای حفظ تعادل ساختار جمعیتی و پیشگیری از نابودی ظرفیت‌های انسانی استان‌های پیرامونی، سازمان ویژه مهاجرت باید با تدوین یک «برنامه اقدام عملی» مبتنی بر داده‌های دقیق آمایش سرزمین، هدف‌گذاری‌هایی نظیر «سرمایه‌گذاری هدفمند در استان‌هایی که ظرفیت جذب ایجاد قطب‌های توسعه‌ای جدید جمعیت- مانند شهرهای جدید در حاشیه استان‌های با نرخ مهاجرت منفی- را دارند با هدف ایجاد مشاغل با ارزش افزوده بالا»، «طراحی مشوق‌هایی برای بازگشت نخبگان مهاجرت کرده و جذب بازگشت سرمایه انسانی به استان‌های با ظرفیت توسعه‌ای -نه صرفاً در تهران-» و همچنین «ارائه امکانات زیرساختی فوری به کلانشهرهای مهاجرپذیر- مانند البرز- برای تسهیل مدیریت، ادغام اجتماعی و کاهش هزینه‌های زندگی شهری» را دنبال کند.

پیامدهای اخراج مهاجران

این استاد دانشگاه ادامه می‌دهد: در دهه‌های اخیر، سیاست‌گذاری‌های کلان کشور نسبت به مهاجرت نگاهی صرفاً واکنشی داشته و پیشگیرانه و برنامه‌ریزی شده نبوده است و نبود یک نهاد متمرکز و تخصصی - همچون «سازمان ویژه مهاجرت» با اختیارات کامل در حوزه‌های آمایش سرزمین، اقتصادی و اجتماعی- منجر به اتخاذ تصمیم‌های پراکنده و اغلب ضدتوسعه شده است. ضرورت ایجاد این سازمان از این رو است که باید وظیفه اصلی خود را نه ممانعت از مهاجرت، بلکه مدیریت هوشمندانه جریان‌های آن برای پیشگیری از تمرکززدایی فاجعه‌بار و هدررفت سرمایه‌های انسانی و جغرافیایی استان‌ها قرار دهد.
به گفته دکتر مهاجری، در نهایت باید پذیرفت مهاجرت تهدید نیست، بلکه نیروی محرکه تغییر است؛ شرط لازم، مدیریت هوشمندانه این جریان برای تبدیل آن به فرصتی برای توسعه متوازن کل ساختار استان‌های ایران است، ضمن آنکه هر گونه رویکرد «ساده‌لوحانه» و واکنشی نظیر طرح‌های غیرکارشناسی برای اخراج مهاجران داخلی از کلانشهرها -که صرفاً به جابه‌جایی فقر از مرکز به پیرامون می‌انجامد- نه تنها مشکل را حل نمی‌کند، بلکه به بی‌ثباتی بیشتر ساختار اجتماعی اقتصادی کشور منجر خواهد شد.

جدول ۹۳۳۷

طراح: محمدرضا علی‌زاده zadehalireza@gmail.com

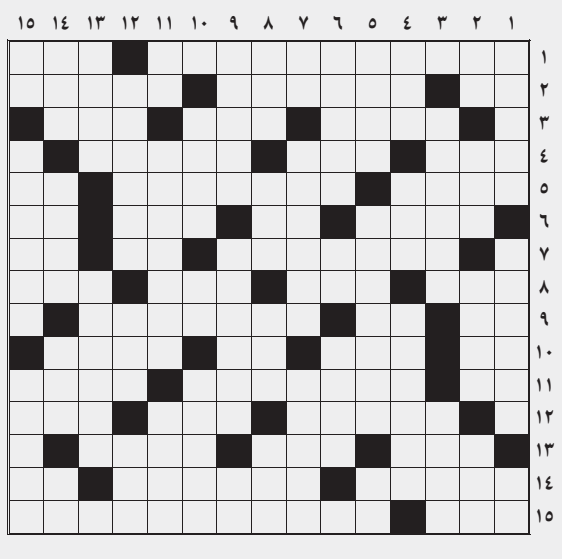

افقی

۱. پدر ورزش بوکس ایران - نقطه ضعف ۲. خطای ورزشی - از فیلم‌های ساخته شده توسط مسعود ده‌نمکی - کتابت ۳. رایحه - رنگ - آزاد ۴. بلیغ - صوت دعوت به سکوت - آتشدان ۵. پیامبری در شکم ماهی - کنایه از کسی است که دائماً در فکر بهره‌کشی از مردم است - آش ساده ۶. یکپارچه - حیات - از جنس خاک کوزه - گونه برجسته ۷. مقبره - آفت مزرعه گندم - آش ساده ۸. موتورسیکلت دودزای روسی - سرپرستی - قرارگاه - از مؤسسه‌های مالی و اعتباری کشورمان ۹. نوعی حلوا - ضمیر درون - علامت جذرگیری ریاضیاتی ۱۰. پادگانی در تهران و الفبای انگلیسی - گونه و نوع - قلب قرآن - برادر خائن رستم که سبب مرگ وی شد ۱۱. تکرار حرف سی‌ام الفبا - ادیت شده - از مهم‌ترین خدایان مصر باستان ۱۲. روغن‌مالی کردن - زردچوبه - گل نومیدی ۱۳. به مرتع بردن احشام - گیاه سرشویی - معماری آشپزخانه‌های امروزی ۱۴. صبحانه نخورده - روش مواجه شدن با امری - این بار به مقصد نمی‌رسد ۱۵. برابر اصل معروف - زندگی‌نامه‌ای که توسط خود شخص نوشته شود

عمودی

۱. گودکنی - اشکنه کشک - نوک مختصر ۲. نت بیمار - ثالث - اسباب بازی پرنوسان کودکانه - اختراع گوتنبرگ ۳. هوچی گری - کمک‌غذای سرکه‌ای پرطرفدار ۴. عنصری با عدد اتمی ۳۵ - جادو - نوعی مهر متحرک جوهردار که اتریشی‌ها آن را ساختند ۵. همسر نیکوکار فرعون - نام دیگر محله میرداماد تهران - یک‌ویک ۶. کتاب جلد کاغذی - خمیر بتونه - بخشی از بخش‌های پنج‌گانه شهرستان اهر ۷. حرف فاصله - موافق - نام پسرانه فرنگی ۸. ابزار کار مقنی - همسر حضرت یعقوب(ع) - نومید - پسوند پاک کردن ۹. شرکت خودروساز ایتالیایی - هم‌گروهی - حرف دهن‌کجی ۱۰. یاریگر - از مبطلات روزه - مؤسسه سلسله ایلخانان ۱۱. پسوند نسبیت - اشاره به هواهای نفسانی دارد - هیبرید ۱۲. دستگاه مکانیکی اجرای حکم اعدام در اروپای قرون وسطا - خاتون - والد ۱۳. واحدی برای اندازه‌گیری حجم مایعات - مصنوعی شیمیایی برای ساخت ظروف غذاخوری ۱۴. لباس جنگ - هزار - دارو - محصول آب و صابون ۱۵. لاستیک مرتجع - بمب آتش‌زا حاوی ترکیب مایع اشتعال‌زا شبیه اکتان یا بنزین - بافندگی
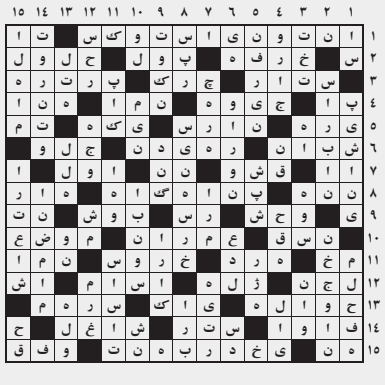
حل جدول شماره قبل